
E U L À L I A D E A H U M A D A

**L'EPISTOLARI D'HIPÒLITA
ROÍS DE LIORI,
COMTESSA DE PALAMÓS
(ARXIU DEL PALAU, S. XVI)**

L'epistolari d'Hipòlita Roís de Liori (València 1479-Madrid 1546), comtessa de Palamós, es conserva a l'Arxiu del Palau, nom amb el qual és conegut l'Arxiu de la Reial Capella del Palau Menor de Barcelona, o Arxiu dels Requesens, actualment al Centre Borja de Sant Cugat del Vallès. Aquest arxiu pertanyia a la família dels Requesens, llinatge de ciutadans ennoblits l'any 1458, que estigueren vinculats al càrrec de governador general de Catalunya, funció que els proporcionà un cert enlairament polític i que engrandí el seu patrimoni amb terres, títols i riqueses, i els convertí en una de les famílies catalanes més influents del segle XVI.¹

L'ARXIU DEL PALAU

(1) Aquest treball està basat en la tesi doctoral de l'autora, encara inèdita: *Estudi d'un epistolari privat del Renaixement (La correspondència d'Hipòlita Roís de Liori de Requesens, comtessa de Palamós. Extreta de l'Arxiu del Palau, s. XVI)*, Universitat de Barcelona, 1999, sota la direcció d'Eulàlia Duran.

L'Arxiu del Palau està format per un extensíssim fons documental, que no pertanyia tan sols a la família Requesens, sinó també a una sèrie de famílies que hi va emparentar i que els llegaren els seus arxius, els quals contenen bàsicament documents creats a partir del moment que s'emparenten les noves famílies. També podem trobar-hi documents reials i pontificis que van arribar a aquest Arxiu bé per via testamentària, bé per l'estreta vinculació d'aquesta família amb la cort. La categoria dels cognoms als quals pertany la majoria d'aquests documents, així com la varietat temàtica, ens permet d'imaginar la importància que poden tenir, des del punt de vista cultural. Així, hi trobem

documentació de la família Joan, senyors de Tous, lligats al càrrec de jurat de la ciutat de València; de la família Sabastida-Hostalric, que ocuparen llocs de govern a Sicília; de la família Gralla-Desplà, que exerciren el càrrec de mestre racional de Catalunya; dels Liori, llinatge noble aragonès establert a València arran de la conquesta; dels Zúñiga, família noble castellana, comtes de Miranda; la del marquesat de Los Vélez i comtat de Benavente; del comtat d'Oliva; de la baronia de Vallmoll i la família Montpalau; del marquesat de Cenete (i alguns documents del ducat de Calàbria) i del marquesat de Martorell. Tot això, pel que fa referència als segles xv-xvi, perquè la documentació de l'Arxiu s'allarga fins al segle XIX.

La part de la documentació de l'Arxiu que a nosaltres ens interessa, pel seu valor filològic i literari, és la de la correspondència. Gosaria dir que, dels segles xv-xvi, hi ha prop de dues mil cartes, la qual cosa suposa un fons considerable. D'altra banda no es pot menystenir la resta de la documentació (processal, civil, administrativa) perquè complementa, amb la informació que ens forneix, el contingut de les cartes.

La llista de treballs realitzats fins ara, extreta de la documentació de l'Arxiu del Palau, no és massa llarga si tenim en compte les grans possibilitats d'estudi que ofereix i des d'òptiques tan diverses com la de la història, la religió, l'economia, el dret i també, per descomptat, la llengua, la literatura i la cultura. Dins l'Arxiu del Palau hi ha tot un món, des del qual es pot fer un retrat quasi perfecte de la societat del segle XVI en tots els seus estrats: els reis, els papes, bisbes i abats, l'aristocràcia femenina –cosa bastant inusual– i la masculina, els infants, les minyones, els capellans, els religiosos i les religioses, els artesans, els polítics, fins i tot s'hi troba referències als esclaus. Tots ells es belluguen per les pàgines dels seus documents i ens parlen, amb registres diferents i en llengües diverses –català, castellà, italià–, dels temes més variats, des de com fer un brou de gallina fins a assumptes d'estat. I a més, no ens quedem només a Barcelona, sinó que viatgem per terres del Principat, el Regne de València, Europa i Castella.

De vegades ens sorprèn trobar personatges rellevants parlant planerament d'afers familiars o d'assumptes intrascendents, com ara la carta que escriu Carles I a la comtessa de Palamós, anomenant-la «Egregia condesa y bien amada mía» i demanant-li el perdó d'un condemnat que creu que ja ha pagat la culpa, perquè «bien sabemos que haveis hecho todo lo que convenía, como bien acostumbrais» (A. P. caixa 2, carpeta 39); o descobrir que l'Honorat Joan que es carteja amb la comtessa no és el conegut humanista del mateix nom, com hom creia, error que ens feia imaginar una correspondència plena d'erudició, sinó un jurat en cap de la ciutat de València, l'única preocupació del qual és la de beneficiar-se d'una gràcia de l'emperadriu per a instal·lar en aquesta ciutat un aparell per a cardar els draps. Sigui com sigui, tot aquest món de l'Arxiu és capaç d'obsequiar-nos amb un epistolari de la qualitat i del volum del d'Estefania de Requesens o del de la seva mare, la comtessa de Palamós.

HIPÒLITA ROÍS DE LIORI I EL SEU ENTORN

És necessari situar l'autora en el seu context familiar i social, atès que això ens facilita la lectura i la comprensió de la correspondència, perquè el problema de les cartes és que l'emissor dóna per suposat que el receptor sap de què i de qui li parla i un tercer sempre queda al marge d'aquest contingut. En aquest cas, la documentació de l'Arxiu ha estat decisiva per refer la història d'una dona poc coneguda fins ara, si no era en funció de muller de Lluís de Requesens o mare d'Estefania de Requesens.

Amb aquesta intenció he fet un estudi biogràfic dividint les diferents etapes de la seva vida, segons la temàtica de les cartes.

a.-Des de 1479 a 1509

Hipòlita neix a València aproximadament l'any 1479 –descendent d'un llinatge noble procedent d'Aragó: els Roís de Liori, establerts al Regne de València arran de la conquesta–, filla de Joan Roís de Liori i de Mur (†1489) i de Beatriu de Montcada i de Vilaragut (†1514). De la seva infantesa i la seva joventut en sabem ben poc, i no tornarem a tenir notícies d'ella fins al casament amb Lluís de Requesens i Joan de Soler (1435-1509), l'any 1501. Hipòlita és coneguda arran del seu matrimoni amb el governador general de Catalunya, i sobretot a partir del moment en què queda vídua i usufructuària d'una de les fortunes més considerables del país.

b.- Des de 1509 a 1533

És una vídua de trenta anys, respectable i respectada, que es dedica amb afany a tenir cura del seu patrimoni –a cavall de les propietats de Barcelona, Martorell i Molins de Rei, tot i que també fa algun viatge escadusser a València– i del matrimoni de la seva filla Estefania. Des de l'any 1517 trobem correspondència escrita amb una certa regularitat, i sempre signada com «la trista comtessa de Palamós», a imitació de l'epítet que es col·locaren les tristes reines de Nàpols: la reina Joana, vídua del rei Ferrante i la seva filla, Joana d'Aragó.² Durant aquesta època sovintegen les cartes escrites a Miquel Jeroni Noia, notari de València i administrador dels seus béns en aquesta ciutat. D'ell sabem que era casat, que vivia al carrer de Valeriola, prop del mercat, i unit a la comtessa per una antiga amistat que es remuntava al seu pare, de qui diu Hipòlita: «Era tan bon home, que jo desige vós siau semblant a ell pel bé que a ell volia y us vull a vós» (Ahumada 1999:253). La confiança d'una antiga amistat el porta a anomenar-lo en les seves cartes «virtuós y singular amich» i a demanar-li tot tipus d'encàrrecs que queden fora de l'abast dels negocis, com ara teles, medecines o queviures per als obrers que treballen a l'obra dels molins de Molins de Rei: «Volria hun quintar de arròs gros del

(2) A l'Arxiu trobem altres cartes de vídues signades amb aquest epítet: «La trista Ana de Castellet» (l'ligall 27, carpeta 8), «Joana Miquela de Montbui, vídua trista, perduda y desenganada» (l'ligall 27, carpeta 8), etc.

millor y més triat, y dos quintàs de menuts, y hun quintar de sucre de pans grans, y mig quintar de sucre fi; y tot açò us prech que m'envyeu lo pus prest que fer-se puga. Si podeu enviar-ho per mar, assegurat, enviau-ho tot y, sinó, enviau lo sucre per terra que lo arròs massa costaria» (Ahumada 1999: 230). Amb la mateixa confiança li comunica la seva alegria pel casament d'Estefania amb Juan de Zúñiga, l'any 1526: «...rebí vostra letra per la qual, y per la relació que ell m'è feta, he vist quant vós fou alegrat del casament de ma filla y la contentació que teniu de la persona del senyor don Joan, mon fill. Axí u esperava jo de vós, tant per la antiga amistat que teniu de aquesta casa com per la molta voluntat y afecció que sempre us he conegut, y perquè tingau més rahó d'estar alegre vos certifique que ma contentació és tanta, que crech no poguera haver casat ma filla ab persona neguna de aquest món que major consolació ne sentís; axí per respecte de la persona de mon fill, com per molts altres respectes que a mi y a ma filla y al bé de aquesta casa satisfà molt. De tot sien fetes gràcies profundes a nostre Senyor. També rebí après una altra letra vostra ab les confitures, les quals arribaren a molt bon temps» (Ahumada 1999: 219). I li encarrega els afers més delicats: «Jo crech tendreu per certa la anada de l'emperador per aquexa ciutat y, perquè só avisada que ha de posar en lo Real, he pensat que vendria molt a compte a mon fill la mia casa³ per a sa posada; y axí us pregue que, vista la present, parleu amb lo estatger de dita casa y conserteu ab ell que buyde los estudis, o lo de dalt, y tot si serà mester, a coneguda de la persona que mon fill envyarà aquí per a pendre una posada; y també consertareu ab dit estatger, si fer-ho volrà tindrà manera, que farà dos lits per a gentils hòmens en la casa, y més per a mossos, també segons parrà al que mon fill trametrà; que molt volria, si fer-se pot, que tots los de sa casa estiguesen aposentats; y, si ací no-s pot fer, treballareu que en lo veynat se hagen los lits que dich, perquè com més prop tindrà mon fill de sa posada los criats, millor serà servit. Y, perquè só certa que vós ho fareu ab la diligència que acostumau en mes coses, no m'è de més encarir-vos-ho, sinó que y torne a pregar que, axí en lo de la posada com en qualsevol altra cosa que a mon fill y als seus toque, hu façau millor que si havia de servir per a la mya persona, que molt més ho stimaré» (Ahumada 1999: 231).

De l'any 1528 daten les primeres cartes escrites a la seva cunyada, Dionísia de Requesens i Joan de Soler († 1535), Dionísia de Montpalau, que es va casar amb Gaspar Benet de Montpalau, baró de Vallmoll, i d'ell va prendre el cognom. L'unia a la comtessa una forta amistat: «Que no sols desige la salut de vostra mercè, axí propiament com la mia, mas que la major congoxa que tinch és no poder-li estar prop per a servir-la en tota cosa, y lo sertifich que, dolent-me de asò, moltes voltes n'è lansades làgrimes, perquè jo-m recorde l'amor que tostemps li é coneguda y voldria-lo-y servir en aquestes indisposicions y, ara que li falten les dos nebodes ab qui ella més se aconsolava, sopllir per totes» (Ahumada 1999: 279).

3) Hipòlita era propietària d'una casa i cort en el raval de Sant Guillem (A. P. lligall 43, c. 3). Estava en venda des de 1524, però pel que sembla encara no havia aconseguit de vendre-la.

c.-Des de 1533 a 1538

Hipòlita es veu obligada a traslladar-se a València perquè la seva neboda Beatriu de Margarit, monja professa del monestir de Santa Caterina de Siena i baronessa de Riba-roja, l'envia a cercar perquè vol sortir del monestir, al·legant que mai no hi ha estat per voluntat pròpia sinó forçada per les monges. Ni les monges, ni els parents de Beatriu, ni Hipòlita, a qui li correspon, segons el testament, heretar la baronia, volen privar-se d'un dot tan substanciós i es desencadena un plet, que genera una gran quantitat de correspondència i documentació i obliga Hipòlita a restar més temps del previst a València, fins l'any 1538. Trobem episodis que poden semblar novel·lesc com el de l'escalament de les parets del monestir per a rescatar Beatriu, però res més lluny d'escenes de caire romàntic que podrien nodrir la nostra imaginació literària, perquè en definitiva l'únic mòbil que belluga tots els fils dels personatges d'aquest afer rocamblesc és l'econòmic.

Aquestes pàgines són un testimoni d'excepció de la vida dels monestirs al s. XVI, dels hàbits i costums, dels tractes de favor, de les pressions per caçar un dot, i també de la problemàtica implantació de la Reforma.

Durant la seva estada a València, a Hipòlita només li preocupa l'afer de la baronia de Riba-roja i esbrinar d'on pot treure tots els diners que aquest plet li costa i que minvaran considerablement el patrimoni de la família. Durant aquesta època és quan hi ha més correspondència, i és l'època també que comença l'epistolari d'Estefania, publicat per Maite Guisado (1989). Arran d'aquest plet, Hipòlita fa sentir la seva veu, fins i tot a la cort i a la cúria romana i, tal com diu J. M. March: «¡Ay del que no tratase con gran consideración a la triste condesa!» (1941-42:176). Hipòlita es mostra aleshores com és realment, una dona de negocis, pràctica, que sap nedar i guardar la roba, que sap tractar els qui li són fidels, malgeniüda i de caràcter fort quan les coses no van a l'hora, ho controla tot i rarament se li escapa res, sap quedar bé amb tothom, independentment que els enganyi o actuï sincerament. Sempre preocupada i atrafegada pels negocis, sap bellugar tots els fils de les influències prop de la cort i de la cúria romana per aconseguir els seus propòsits. Hipòlita només té un punt feble, que és la seva família, sobretot els néts, als quals contínuament envia lllaminadures i la salut dels quals és capaç de fer-li perdre la pròpia.

Durant aquests anys es carteja amb Bernat Capeller, canonge de la Seu de Barcelona i abat comanador del monestir benedictí de Santa Maria de Serrateix, al Berguedà, administrador dels béns d'Hipòlita al Principat. A les cartes es preocupa per tot el que fa referència al seu món més proper: la família, la hisenda, els negocis, i dóna ordres sobre els temes més variats: «Que faça fer una archimesa com la del senor bisbe», «no us oblideu de fer regar los tarongés del terraplè», «ab ànsia estich si àn tancat lo rech vell», «porieu metre los pots en una cabsa ab estopa, de manera que no-s trenquen»

(Ahumada 1999: 106). No té res d'estrany, doncs, que tanta feina la faci despistar-se i perdre els papers: «que no l'he trobat, ny-m recordo hon lo tinch» i perdre la salut: «que lo mal que jo hara he agut no m'és vengut per ningun desordre que haja fet, y encara me'n culpen, puix altre no poden dir, que m'és vengut per lo molt negociar, lo que jo no crech» (Ahumada 1999: 106).

L'any 1537 Hipòlita comença els preparatius de la tornada a Barcelona. Durant aquest any, sovintegen les cartes escrites a Benet Honorat Joan, senyor de Tous, cosí germà d'Hipòlita, i propietari del Grau de València, que residia en aquesta ciutat, de la qual va ser jurat en cap els anys 1525, 1536 i 1551, i a qui trobem el 1537 a les corts de Montsó com a representant de l'estament militar. Casat el 1520 amb Beatriu Almunia, no va tenir fills i, quan va morir, l'any 1562, va nomenar Lluís de Requesens i Zúñiga hereu dels seus béns, tot i que la senyoria de Tous la va heretar el seu nebot Antoni Joan. El tema que ocupa la correspondència entre Benet Honorat Joan i Hipòlita és el del privilegi que l'emperadriu va atorgar, amb motiu dels seus vint-i-sis anys, a Juan de Zúñiga, durant trenta anys, per a poder construir uns molins per a cardar draps,⁴ a Catalunya. Gràcia que també havia obtingut Juan de Zúñiga per a Benet Honorat Joan, a València. Però havia sorgit un problema arran del dubte que havia interposat misser Ram,⁵ sobre si durant deu anys s'havia de sotmetre l'esmentat privilegi a l'aprovació de l'emperador. Aquest dubte creà la necessitat d'aclarir si la dita mercè tenia una durada de trenta o bé de deu anys, com deia misser Ram. De la resolució d'aquest negoci se n'encarrega Honorat Joan, aprofitant la seva anada a les corts de Montsó, informat i aconsellat en tot moment per la comtessa, «y si-s tenen als deu anys, me par que no deu concloure; perquè, com se tindrà esperansa que acceptada la mercè d'aquesta manera, se allargue per avant, si ara en lo temps posen tanta dificultat?» (Ahumada 1999:323). Finalment, Hipòlita aconsegueix del rei una provisió per a vint anys.

D'aquesta època es conserven tres cartes de l'historiador i teòleg valencià Pere Antoni Beuter (1490/95-1554) a Hipòlita.⁶ Les dues primeres estan escrites des de Lleida i són de l'any 1535. La tercera és del 1537 i està escrita des de Gandia, on sembla que feia estada per acompanyar la duquesa de Gandia, Francesca de Castre-Pinós, mentre el seu pare estava en perill de mort. En totes tres cartes signa com a «son capellà» i en una d'elles afirma que la sermoneja «per conservar mon offici de ser predicador de una senyora comtesa»,⁷ mentre que en una altra corrobora la relació de dependència amb la frase «com a criat de sa casa».⁸ En totes li recomana no es cansi de demanar ajut a Déu i l'aconsella i encoratja en l'afer de la monja Beatriu, perquè no la tregui del monestir «que si ix no serà sinó per a morir quant a Déu... plàsia a Déu que no consenta tal y que done esforços a vostra senyoria per a portar a bé negoci tan fort y tan espinós que per a exercitar-se en tals difficultats ha donat Déu lo bon ingeni y destrea ab tempre a vostra senyoria y no per a dexar-se decaure, ni cansar-se, ni admetre tan poch scrúpols que la retraguen de bé».⁹

4) La paraula «molí» en la indústria tèxtil significa màquina. Aquesta serveix per a estirar i cargolar les fibres i convertir-les en fils.

5) Suposem que es tracta de Joan Ram d'Escrivà, baró de Beniparrell i Patraix († 1548).

(6) Aquestes tres cartes que es troben a l'Arxiu del Palau, lligall 27 carpeta 8, han estat transcrits per l'autora i en espera de publicació.

(7) Carta de Pere Antoni Beuter de 18 de gener de 1535.

(8) Carta de Pere Antoni Beuter de 18 d'agost de 1535.

(9) Carta de Pere Antoni Beuter de 18 de gener de 1535.

d.-Des de 1538 a 1546

El maig de 1538, Hipòlita arriba a Barcelona i comença a preparar el que ella anomena «l'exercici dels draps», que consisteix en l'elaboració dels teixits. Aquest és el nou tema que omple la correspondència entre els cosins. Gràcies al privilegi obtingut de l'emperadriu, del qual he parlat abans, poden construir un aparell per a cardar els draps que substitueix l'antiga perxa.¹⁰ Per a construir aquest nou aparell de fusta necessiten un mestre de Segòvia, i per a fer-lo funcionar un paraire de la mateixa ciutat. La comtessa es posa d'acord amb Benet Honorat Joan per començar la prova a Barcelona i després a Martorell, i d'aquesta manera enllestir aviat la feina i emprendre viatge cap a la cort, a visitar la família. Després, Benet Honorat Joan el provarà a València, aprofitant l'experiència de la comtessa. L'aparell és una meravella i funciona molt millor que la perxa. En tenir només ells la gràcia per a la seva construcció a Catalunya i València es veuen obligats a arribar a un acord amb els paraires per a la seva utilització. Hipòlita li dona consells al cosí de com ha de negociar amb els paraires de València i li explica com ho ha fet ella a Barcelona. Sobretot «s'ha de tenir ab ells alguna manya, que tots treballen de voler abatre lo preu y... per ço, scriví jo a vostra mercè que no-l determenàs sense dar-me'n avís, perquè-s puga servir de l'horde que jo he sercat» (Ahumada 1999: 351). Malgrat els consells, Hipòlita té notícia «del moviment que àn fet los perayres» (Ahumada 1999: 351) i li explica com ella ha arribat a un acord: «Ver és que, parlant dels preus, àn temptat de voler-los posar molt baxos, jo lavós diguí'ls que no volia fer preu ab ells fins veure quines despeses portaria l'art, y que jo aparellaria quatre o sis mesos a fiar, fins veure quines despeses y auria, scrivint los draps de cadascú; y que-ls prometia que-m pagarien alguna cosa menys del que costava a la percha y que, après, segons estarien ells contents de l'aparell, jo auria provat y contat les despeses, nos poriem concordar del preu, y axí s'és fet; y entretant ells àn vist lo gran avantatge de l'aparell y del que guanyen los draps en l'art, y estan tan contents que mostren que no faran contrari al preu que jo voldré posar, puix sia com los tinch promès alguna cosa manco del que-ls costa a la percha, de manera que ab aquestes justificacions jo-ls he portat a tot lo que volia; y si vostra mercè no u ha fet axí en los principis, me par que deuria procurar de ajustar-los y parlar-los y dir-los que no s'enugen de res, que l'artifici vostra mercè lo pot fer per son passatemp, puix lo fa a ses despeses, y si ells no se'n volen servir, que no se'n servixquen, /puix/ que en sa libertat està y, a la mescla de aço, moltes cortesies y, en son cas hi loch, servexca's dels motius que jo he tractat ab los de ací, segons dalt dich, y en particular treballe de guanyar algun amich entre ells que, servint-los bona manya...» (Ahumada 1999: 351). Finalment, Hipòlita demana als paraires d'agermanar-se amb ells «y metre'm en vostra confraria y vull que-m tachen en totes les necessitats de l'offici, que en tot vull participar com cadascú de vosaltres y en major porció» (Ahumada 1999: 351).

(10) El primer pas en el procés del teixit és la filatura, que consisteix a netejar i pentinar les fibres (llana, cotó, etc.) perquè quedin paral·leles. Després s'estiren i es cargolen les fibres per a convertir-les en fil. Aquest pas se l'anomenava «cardar». El nou aparell que prova Hipòlita substitueix l'antiga perxa, que era una barra on s'estiraven les fibres. Després ve la fabricació de teixits, la tintura i la confecció.

Després de tot això, el maig de 1539, Hipòlita torna a emmalaltir, «que ja no feyen compte de mi» (Ahumada 1999: 351), i es veu obligada a endarrerir un cop més el seu

viatge. Durant l'estada a Catalunya aprofita per a solucionar els problemes de les baronies i ocupar-se de les seves possessions, un xic abandonades per l'absència, Tot seguit que acaba «l'exercici dels draps», Hipòlita se'n va cap a València a donar un cop d'ull als seus assumptes.

Finalment, Hipòlita arriba a Madrid el 2 d'octubre de 1540 i hi retroba els seus fills i néts i pot gaudir de la seva companyia durant una bona temporada. Mentre està a Madrid escriu bàsicament a Bernat Capeller i el tema és el dels cobraments i els pagaments de les despeses que té a les diferents baronies, a les obres de la Capella del Palau i als molins i l'hort de Molins de Rei, a més d'informar-lo de l'estat de la seva família. L'octubre de 1542 viatja altra volta a Barcelona per tal de vigilar les obres de la Capella del Palau. Dos anys més tard emprèn viatge cap a Madrid, tot passant per València. De l'any 1545 data l'única carta escrita a la marquesa de Cenete, Mencía de Mendoza. Sembla que entre les dues dones hi havia una bona amistat com ho palesa la deliciosa carta que li escriu Hipòlita des de la cort, posant-la al corrent de les darreres novetats que s'hi han esdevingut: «Todo lo escribiré a vuestra excelencia», i que són testimoni d'excepció dels darrers temps de vida de la princesa Maria de Portugal, muller del príncep Felip: «Las nuevas que de acá puedo escribir a vuestra excelencia son que esperamos de ora en ora el buen alumbramiento de Su Alteza, que ya está en el mes muy adelante, lo que della me parese es lo mismo que doña Estefanía le tenía escrito. Esto diré de más que, para tan mosa, es de tener en mucho que, sin acordarserlo nadi[e], á querido hazer testamento, y á-lo escrito todo de su mano y, el día que entró en el mes, confesó y comulgó y después lo á hecho otras dos vezes. La reyna, su madre, le á enviado todo el adreso que era menester para lo que nasiere, con gran cumplimento; que de camisillas ay XXIII dosenas, labradas de oro y de seda, y todas blancas, de muchas maneras, pequeñas y mayorsicas, que podran servir a edat de tres o quatro años; pañales de lana y de lino, y colchicas muchas y muy lindamente guarnesidas...» (Ahumada 1999:403). De Mencía a Hipòlita només es conserva una carta que també traspua l'amistat entre les dues: «Y sea lo que se ofrecyere, se sirva de lo que yo allá tengo como de cosa propya pues asý lo son todas las mías».¹¹ Hipòlita mor a Madrid l'any 1546.

L'EPISTOLARI

L'epistolari d'Hipòlita Roís de Liori conté vuit-centes setanta-dues cartes, de les quals vuitanta-nou són escrites per ella i la resta, rebudes. El emissors són molt variats, n'hi ha un total de noranta reconeguts, però també hi ha aproximadament una cinquantena de cartes sense signatura, o que en tenen però indexifrabla. Entre els emissors trobem noms coneguts com el de Pere Antoni Beuter, Jeroni Centelles (del comtat d'Oliva), Jeroni de Requesens (bisbe d'Elna i Tortosa), Joan Margarit (bisbe de Girona), Joan Micó (provincial de l'orde dominicà), entre d'altres. El volum de cartes escrites

(11) Carta des de Guadalajara, sense data, Arxiu del Palau lligall 30, carpeta 7, transcrita per l'autora i en període de publicació.

per cada emissor pot oscil·lar des de l'única carta del rei Carles I fins al centenar d'Estefania.

De les cartes escrites per Hipòlita, com ja he dit abans, se'n conserven 89, transcrites i editades (Ahumada 1999:193). Els destinataris són només 10. Hi ha destinataris de qui es conserven més cartes que d'altres. En la relació següent apareixen els noms dels destinataris i les cartes rebudes, per ordre de volum i, entre parèntesi, el nombre de les cartes enviades per ells a Hipòlita:

Bernat Capeller: 36 cartes (65 cartes)
Miquel Noia: 25 cartes (7 cartes)
B. H. Joan: 15 cartes (4 cartes)
D. Montpalau: 7 cartes (4 cartes)
Mencía de Mendoza: 1 carta (1 carta)
Estefania de Requesens: 1 carta (124 cartes)
Juan de Zúñiga: 1 carta (81cartes)
Francesc Torrent: 1 carta (-)
Sra. de Tous: 1 carta (-)
Alonso de Palma: 1 carta (22 cartes)

Entre unes cartes i altres no hi ha necessàriament una relació carta-resposta. De les cartes que escriu Hipòlita, del 1500 al 1534, trobem alguna resposta de Miquel Noia. Dels anys 1535 al 1540, trobem alguna relació carta-resposta en les cartes que escriu la comtessa a Bernat Capeller, a Benet Honorat Joan i a Dionísia de Montpalau. La resta d'anys, fins el 1546, la situació canvia, ja que no es troba cap resposta.

Les cartes es presenten en fulls solts o en plec que, un cop doblegats, feien la funció de sobre, en el qual es posava el nom de la persona a qui anava adreçada la carta i alguns cops el lloc on residia, no sempre però, perquè de vegades les portava personalment una persona de confiança que ja sabia on vivia el destinatari. De vegades, algun receptor escrivia al darrere del full la data en la qual havia arribat la carta, la persona qui l'enviava, quatre línies amb el contingut més important i la data de la resposta. Aquest detall permet datar alguna carta que no tenia data, a més de poder calcular el temps aproximat que podia trigar en arribar un correu de Madrid a Barcelona, per exemple –uns set dies. Algunes cartes podien fer d'albarà, de lletra de canvi i, si s'esqueia, també d'avís de rebuda d'algun paquet o mercaderia.

Sota d'un mateix plec hi podia anar documents o altres cartes que el destinatari s'encarregava convenientment de distribuir. També en algun moment s'aprofitava una mateixa carta perquè fos llegida per més d'una persona i així hom s'estalviava de repetir-la: «Jo scrich a micer Vallserà, la que serà ab la present; va oberta perquè la lijau, també la mostrareu a mosèn Camós y, après, cloeu-la y donau-la-y» (Ahumada 1999: 274).

Les cartes d'Hipòlita sempre porten la signatura autògrafa al final de la carta, fins i tot les que són escrites per escrivà. Les cartes les acostumava a escriure Hipòlita de

mà seva o bé les dictava a un escrivà, sobretot quan anava molt enfeïnada o estava malalta: «Y ab més spay vos scriuré larch, si tinch qui.m scriva, que si tinch d'escriure de mà mia no u poré fer, perquè m'és gran treball» (Ahumada 1999:319). Quan volia escriure alguna cosa confidencial ho afegia de mà seva, o bé escrivia íntegrament la carta: «Aquesta fas de mà mia perquè l'avís que us vull donar, ni así ni aquí, no vull que sàpien que us o é scrit fins que sia menester, segons après diré» (Ahumada 1999:313). En cas d'extrema confidencialitat del contingut de la carta es podia demanar que es cremés o s'estripés després de llegir-la: «Y ésta suplico a v.s. se queme en viéndola v.s. y el obispo» (March 1942:169). A Estefania sembla que no li agradi gaire que la seva mare li escrigui de mà d'escrivà, tot i que la disculpa «mentres estiga flaca i que li puga fer ningun dany l'escriure de sa mà, jo pendré en paciència que sia de secretari» (Guisado 1988:237). Hipòlita també s'excusa davant la cunyada Dionísia: «Perdone'm vostra mercè com aquesta no va de mà mia, que ab los ofisis no é tengut temps de escriure» (Ahumada 1999:255). Per tant, no deuria ser gaire correcte escriure els familiars més propers per mà d'escrivà, per la falta d'intimitat que suposava i perquè podia ser també signe de manca de salut.

L'epistolari de la comtessa de Palamós és privat, familiar i femení. Aquests tres mots, de vegades utilitzats com a sinònims, ens ajuden a definir un gènere i a delimitar-lo.

És privat perquè s'ocupa de cartes particulars escrites entre persones distants, sense cap intenció literària. Això representa varietat en els temes tractats i en els registres utilitzats, que canvien segons el destinatari. Hi trobem cartes íntimes i cartes de negocis, i totes a la seva manera tenen interès perquè reconstrueixen una realitat lingüística i cultural. Malgrat que segueixen uns cànons convinguts per les normes de la bona educació i que respecten l'estructura epistolar, que requereix la presència d'una salutació i d'un comiat, tenen una espontaneïtat i una gràcia que les allunya de l'aridesa que poden tenir altres tipus d'epístoles.

És familiar perquè prové d'un arxiu familiar i la majoria de cartes estudiades estan escrites a membres de la família, o a criats i servidors d'aquesta; els temes que tracta són els assumptes familiars i domèstics, relacionats amb el patrimoni i la vida familiar.

És femení perquè, òbviament, l'escriu una dona, i això és un tret afegit que dóna relleu a aquest epistolari, ja que ens permet sentir la veu d'un grup social que normalment no s'expressa i reconstruir una part de la història que ha estat condemnada a l'oblit, com és la història de la dona i, a través d'ella, la història de la quotidianitat.

L'epistolari està escrit d'una forma planera, però que no obvia el coneixement i el domini de la preceptiva d'un art epistolar pel que fa referència a l'estil i el comportament. Tant l'estil com els temes i els registres són diferents segons a qui va adreçada la carta, però el llenguatge és sempre expressiu i col·loquial, amb l'ús algunes vegades de l'estil directe. Els temes de negocis i privats es barregen com si es tractés d'una conversa, però sempre amb un estil breu i concís, que destaca per la repetició constant d'allò que li interessa que quedi ben clar. Sempre el mòbil de la correspondència és

pal·liar l'absència i així Hipòlita escriu al seu gendre que mentre duri aquesta «es menester el consuelo de las cartas» (Ahumada 1999:225) i li prega a la filla: «no es descuydeu d'escriure'm sovint» (Ahumada 1999:260). Aquesta necessitat estableix formes de comunicació, amb diferents registres i temes, que són mostra d'una gran riquesa de relacions, a més d'informar-nos sobre l'estat de la llengua i de la prosa.

Totes les cartes tenen una estructura similar, en la qual no falta l'encapçalament ni el comiat, elements necessaris per a ser considerades com a tals. A més de la salutació, trobem les notícies sobre les cartes rebudes i enviades i l'estat de salut, així com el contingut, els desigs de sanitat i prosperitat, el lloc i la data, les fórmules de comiat i la signatura. Varien el to de la salutació i comiat segons a qui s'adreça; així, trobem des d'un «Molt magnífich senyor cosin jermà», adreçat a Benet Honorat Joan, senyor de Tous, fins a «ma filla», adreçat a Estefania. Les recomanacions que fa Juan de Zúñiga a Estefania sobre com ha d'adreçar-se al bisbe de Girona —«Avéysle d'escrevir reverendísimo y muy ilustre señor; y abaxo, de v.s. reverendísima servidora que sus ilustres manos besa» (Ahumada 1999: 136)—, demostren aquesta necessitat de coneixement i posterior aplicació d'unes formes epistolars establertes.

És innegable el valor lingüístic d'aquest epistolari, per tal com constitueix una mostra del català del segle xvi. La llengua en què estan escrites les cartes és la llengua que es parla. Es tracta d'una llengua viva, amb les seves expressions i frases fetes, amb un lèxic d'allò més variat, amb dialectalismes, castellanismes i arcaïsmes, que ens permet d'estudiar les grafies, la fonètica i la morfosintaxi. Hi ha tres cartes escrites en castellà, que és la llengua dels destinataris, i que ens permeten estudiar la influència del català sobre el castellà escrit, ja que cap de les tres cartes està exempta de catalanismes.

L'epistolari de la comtessa de Palamós té una peculiaritat que li dona una valor afegit, ja que és susceptible de ser confrontat i complementat amb altres epistolaris de membres de la mateixa família, publicats o inèdits, amb l'avantatge que això comporta de poder completar la informació des de diferents punts de vista i amb diferents registres. Així, a les cartes publicades d'Estefania de Requesens (Guisado 1988)¹² i del seu marit Juan de Zúñiga (March 1941-42) s'hi pot afegir tota la correspondència inèdita que reben, tant Estefania com Hipòlita, dels seus administradors, amics, familiars i parents. Entre elles podem destacar les vint-i-tres cartes de Juan de Zúñiga a Estefania, entre els anys 1528-29, quan viatja amb el rei per terres d'Europa i diu afectuós a la seva muller: «No sé por donde començar a responder a tantas lindezas como en vuestra carta dezís» (A. P. lligall 30 bis, carta núm. 4), o les escrites a Hipòlita pels seus néts, amb uns models de cal·ligrafia tot just estrenada i carregats d'espontaneïtat infantil, com aquella de Lluís, amb nou anys, en què li besa les mans i els peus pels massapans que li ha enviat i li demana que «no prenga tan treball de enviar-me tantas cosas perquè més raó seria que jo las enviàs» (A. P. lligall 30, carpeta 4).

També val la pena rellegir i completar els punts suspensius de les més de vuitanta cartes de Juan de Zúñiga a la seva sogra publicades per J. M. March (1941-42), perquè

(12) L'autora va trobar 22 cartes inèdites d'Estefania a la seva mare, de 1534 a 1535, que va transcriure a la seva tesi (Ahumada 1999:413)

estan plenes de detalls de la vida quotidiana ben divertits, com les postures que havia d'adoptar Estefania per combatre les molèsties de l'embaràs: «En acabando de comer y de cenar á más de un mes que le duele luego las costillas del lado izquierdo tan recio que es forzada luego, en alçando la mesa, sentarse en el suelo o echarse sobre aquel lado, que es el mejor remedio que halla. Dura de dos oras o más...» (A.P. lligall 30 bis, carta núm. 11).

És evident la importància d'aquest epistolari, no només per la categoria dels autors sinó per tota la sèrie de personatges que surten citats a les cartes. Gràcies a aquesta correspondència ens podem acostar a la mentalitat i la quotidianitat de la gent que va viure al segle XVI, i també estudiar temes com ara la relació de l'aristocràcia amb la cultura, la progressiva castellanització de la noblesa, la societat femenina, l'educació, la religió, l'estil literari, el coneixement de les arts epistolars i la llengua, entre d'altres. És, doncs, innegable la vàlua que tenen aquests epistolaris perquè obren un ampli ventall de possibilitats d'estudis filològics i literaris, històrics i culturals.

Les dues cartes que a tall de mostra hi ha editades a l'apèndix d'aquest article estan escrites per Hipòlita Roís de Liori a la seva filla Estefania de Requesens i a Benet Honorat Joan, cosí germà seu, jurat en cap de la ciutat de València.

En la transcripció m'he cenyit a les normes habituals. He mantingut la màxima fidelitat al text i, per tant, he fet constar en notes textuais els ratllats, les esmenes, els afegits i les lectures dubtoses. Els errors de l'autor s'han respectat i he posat, si calia, la lectura correcta en una nota. Quan ho he cregut convenient, sobretot quan considerava que era necessari per tal de facilitar la lectura, he afegit el que faltava entre claudàtors [...]. He desenvolupat les abreviatures i regularitzat l'ús de les majúscules i de les grafies u/v, i/j, c/ç. He normalitzat la puntuació i la separació de paraules, l'accentuació, l'apòstrof i el guionet, segons el català actual.

He utilitzat el punt volat per tal d'indicar les elisions que avui no tenen representació gràfica, en les quals he donat preferència a la vocal tònica o a la partícula que té més entitat.

He accentuat els verbs monosil·làbics que apareixen sense h: à, àn, é; i el pronom personal de tercera persona quan, per una elisió, es podia confondre amb l'article.

He respectat els canvis de paràgraf que apareixen en el manuscrit i he considerat també com a canvis de paràgrafs les separacions de l'escriptura amb dues o tres barres diagonals. Els canvis de foli del manuscrit es fan constar en el text dins de dues barres inclinades, per ex. /f.1v/

EULÀLIA DE AHUMADA
Universitat de Barcelona

APÈNDIX DOCUMENTAL

I

[1533], desembre, 12, -València

Carta de la comtessa de Palamós a la seva filla Estefania, a Barcelona. Li explica el seu viatge a València i l'acolliment que ha tingut. Tracta de l'afer de la seva neboda Beatriu Margarit.

(13) 'Em neguitejava'.

(14) Segueix *m p*, ratllat.

(15) Una de les persones que més troba a faltar durant els anys d'estada a València és el seu nét Lluís, al qual l'uneix una forta estimació.

(16) Miquel Jeroni Noia, notari valencià, casat, amb domicili al carrer de Valeriola, prop del mercat de València, administrador dels béns d'Hipòlita a València. La relació entre ells, segons la correspondència, es remunta al pare de Noia: «que era tan bon home, que jo desige vós siau semblant a ell pel bé que a ell volia y us vull a vós» (Ahumada 1999:253).

(17) Aquesta carta no s'ha conservat.

(18) Guillem Ramon de Montcada i la seva esposa Constança, a casa de qui s'hostatja la comtessa en la seva estada a València.

(19) Entre *mans i més* es llegeix *my*, ratllat.

(20) Sanç de Cardona i Roís de Liori, primer marquès de Guadalest.

(21) La darrera *e* de la paraula *diferències* apareix sobre una *a* ratllada.

(22) Guillem Roís de Corella († v. 1541), casat amb Brianda Hurtado de Mendoza.

Paper. 1 plec (33'5x22'5cms). De mà seva. Signatura autògrafa. (Arxiu Palau lligall 35 carpeta1).

Ma filla: En Tortosa trobí una letra vostra, que no-m fou poch descans y consolació, y allí matex vos responguí donant-vos comte de mon discurs fins allí; a on estiguí disapte tot lo dia, axí perquè ploqué com perquè me trobí un poch enbarasada de la mia relmay, encara que m'inflave la vora¹³ perquè mosèn Jordà no-m dexava despendre res, m'esforsí de partir lo diumenge y de tirar lo camí per exir-ne, y no y [à] agut dia que no aja plogut, però feya-m Déu gràsia que lo que plovia de dia, o les ores que jo era en camí, era sols plovisnar, en les nits descaregava ab gran fúria de manera que no-ns¹⁴ mullàvem sinó les capes, y axí no m'à fet mal ni m'à danyat a la relma. Abans si-m levava ab algun poch de mal de cap, tantost que era en lo camí me pasava y axí, trobant-me millor cada dia, aribí ayr así molt bona, laós a Déu, y tan poch cansada com si no-m fos moguda de Barcelona, quant al treball de la persona, però quant a l'ansia del meu fillet¹⁵ com si-m fos lunyada dosentes legües. D'él espere ab lo major desig del món saber noves. D'él, plàcia nostre Senyor, les me porte tals com jo desige, y de mon fill y de vós /f. Iv/ per lo semblant. Aribant así, me donà Noya¹⁶ una letra vostra de XXVI,¹⁷ que la consolació que [é] agut ab ella crech me levà tot lo cansament del camí. No us descuydeu d'escriure'm sovint y avisant-me tostemp del que sabreu del meu fillet que Déu guarde.

Así só estada acollida ab tanta serimònia, encara que aribí en descut, que no sé com o puga pagar y servir al senyor don Guillem y a la senyora dona Costança.¹⁸ Donau-los-n' é les gràsies y digau-los que jo-ls bese les mans més¹⁹ de mil voltes, y que aquestos senyorets m'àn fet tant de goich com si fosen mos fills y que la senyora Sellera no sap que-m fasa, que jo tinch pena de vere-la tan afaynada; que-n veritat, si-s trobaren así aqueixos senyors, no y agueren pogut fer més. L'aposen to està molt ben parat y les peses són molt bones, ver és que no és prou còmodo, però de asò no-n digau res que bé-s sofrirà.

Anit viu a don Sancho,²⁰ lo qual à pasat sèries diferències²¹ ab lo comte de Cosentayna,²² que l'avia desafiat lo comte a ell; ja s'és tot ygualat y àn feta pau, laors a Déu. No avem parlat encara de nostres diferències, no sé en asò si serà tan cortès y

complit com /f.2r/ o és per bona criança, que avisada só que m'àn sostret un advocat, que és miser Abat. Aquestes són paseres de son pare,²³ jo-ls conech a tots y estich sobre l'avís de satisfacer a les cortesies per los matexos consonants, y a les obres també, fent lo que-m cumple, sens fer les manyes que ells tenen y fan.

Vuy dematí jo trametí a fer saber a dona Beatriu²⁴ com era aribada, que diu à fets estrems de alegria. Dos ores aprés, és vengut lo prior de preycadós,²⁵ de part de la priora,²⁶ a vesitar-me y à'm parlat molt ubertament, descobrint-me tots los moviments de dona Beatriu y dient-me, de sa part y de part de la priora, que meten en mes mans, no solament lo interès dels béns, mas lo de la onra y consiència. Jo é molt folgat de asò, perquè tota la mia congoja era que jo no poguera negociar ab ma neboda, no tenint loch de parlar-li a mon plaer, y aquest m'è dit que-m dexaran parlar ab ella. Jo é respost que no vull que-s tracte de l'interès dels béns fins que aja procurat la quietut d'ella, y que jo la tinch per pròpia filla y que en tot lo que li cumpla metré per ella qualsevulla cosa, però no la consiència. Segons m'è significat, ella s'és comensada a /f.2v/ reposar, que molt clarament s'era descarada ab elles. Ara diu que no farà sinó lo que jo voldré y ab asó àn tengut elles per bé de fer-me l'ambajada que m'àn feta. Par-me que nostre Senyor o comensa a encaminar bé y confie en Ell que-m guiarà,²⁷ plàsia-li que sia tot a son servey.

Per no tenir més temps, no m'allargue més ni escrich a mon fill. Fasa'm mercè de pendre a aquesta per sua y vós de avisar-me com vos à anat en noembre,²⁸ que ab desig espere de saber-o;²⁹ nostre Senyor me fasa gràsia que sia com jo desige, al qual plàcia guardar-vos a tots com jo desige.

És de València, divendres XII.

Vostra mare.

II

1536, agost, 27. Riba-roja

Carta de la comtessa de Palamós a Benet Honorat Joan, senyor de Tous, jurat en cap de la ciutat de València. Li demana que es faci càrrec de l'afer d'un home de Riba-roja que es va barallar amb una altre. Espera notícies de la cort i confia que aviat arribi el seu despatx.

Paper.1 full (31'50 x 22 cms). De mà d'escrivà. Signatura autògrafa.
(A.P. lligall 6 c.4).

Molt magnífich senyor cosin germà: Lo portador infformarà a vostra mercè de una rinya que y [à] agut entre dos hòmens de la pobla³⁰ sobre certes rahons que han concoregut entre ells, los quals han feta pau y resten molt amichs, per hon porà veure vostra mercè que no és cosa criminal ni de importància; sols meteren les mans a les

(23) Alfons de Cardona († d. 1543), almirall d'Aragó i baró de Guadalest, casat amb la germana gran d'Hipòlita, Isabel Roís de Liori.

(24) Beatriu Margarit de Requesens († d. 1542), baronesa de Riba-roja, monja de Santa Caterina de Siena, de València, filla de Joana Mateua Requesens –germanastra d'Hipòlita– i de Lluís Margarit. En voler sortir del monestir on havia professat els vots, va iniciar-se el plet per la baronia de Riba-roja. Hipòlita, segons testament, pren possessió de la baronia, en nom de la seva filla, el 31 de juliol de 1534. Però aquesta possessió no dura massa. Està documentat que Beatriu surt del monestir i es casa amb el noble Gabriel Roges (A. P. lligall 51, carpetes 26, 27, 28).

(25) En un memorial: «Del que s'à d'articular sobre lo negosi de sor Requesens» (A. P. lligall 92, carpeta 2), cita Miquel Genovart com a prior de sant Onofre, convent de dominicans. Robles Sierra ho ratifica (1992:54)

(26) Segons Robles Sierra, (1992:161), Sor Luisa Sanz va ser priora del monestir de santa Caterina de Siena els anys 1532-1534.

(27) Segueix *tot*, ratllat.

(28) Es refereix a si està o no embarassada, la qual cosa li confirma el seu gendre en carta de 10 de desembre de 1533: «...más contento que vine, pues va preñada mi mujer. También lo está la Emperatriz y del mismo día es la sospecha, y aún gomitaron entramas el sábado y no comen bien, que nunca vi tal conformidad» (March 1941-42:104, vol.II).

spases y no fou més, sinó que la hu d'ells se feu un arrap o scorchadura³¹ en la mà ell mateix y, per aquest, só obligada jo de pregar y favorir-lo, perquè és fill de una criada antiga de casa. Per so suplique a vostra mercè me faça gràcia de guiar-lo, segons se acostume de guiar en la pobla, perquè jo stimaré³² més que ell torne per aquesta via que per altra, per mostrar que fas alguna cosa per ells. De tot serà més largament infformat per lo portador, al qual me remet, suplicant a vostra mercè que³³ tinga per bé de fer dit guiatge, que molt[a] mercè me farà.

De la cort no tinch lletres, del que stich ab molta ànsia. Spere-les ab desig y desige que ab les primeres vinga lo despaig. Nostre Senyor ho guie tot com Ell sia servit, lo qual garde y augmente la molt magnífica persona y casa de vostra magnífica [persona]. A la senyora ma cosina germana³⁴ bese les mans.

És de Riba-roja, a XXVII de agost de MDXXXVI.

Servirà a vostra mercè.

La trista comtessa de Palamós.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AHUMADA, E. de (1993), *Descripció del fons de l'Arxiu del Palau de la família Requesens. Regesta i transcripció d'una part de la seva correspondència* (s. xv-xvi), Tesina de llicenciatura, Universitat de Barcelona.

— (1999), *Estudi d'un epistolari privat del Renaixement (La correspondència d'Hipòlita Roís de Liori de Requesens, comtessa de Palamós. Extreta de l'Arxiu del Palau. s. xvi)*, Tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona.

ARXIU DEL PALAU (A .P.).

CAHNER, M. ed, (1977), *Epistolari del Renaixement*, edició i introducció de —, València, Albatros.

MARCH, J. M^a (1941), *Niñez y juventud de Felipe II. Documentos inéditos sobre su educación civil, literaria y religiosa y su iniciación al gobierno (1527-1547)*, 2 vols, Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores.

GUISADO, M. ed. (1988), *Cartes íntimes d'una dama catalana del s. xvi. Epistolari d'Estefania de Requesens a la seva mare la comtessa de Palamós*, edició de — Barcelona, La Sal.

ROBLES SIERRA, A. (1992), *Real Monasterio de Santa Catalina de Siena*, València, Publicación del Monasterio de Santa Catalina de Siena.

- (29) Segueix y gu, ratllat.
(30) Riba-roja.
(31) 'Esgarrapada o nafra'.
(32) Segueix q-ell, interliniat.
(33) Segueix procu, ratllat.
(34) Beatriu Anna Almunia.